

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านงานสวัสดิการสังคม

His Majesty the King Bhumibol Adulyadej's Duties Concerning Social Welfare

มาริสา จันทรฉาย¹ นฤพร ไชยสุขทักษิณ² และเทียนชัย สุริมาศ³

Marisa Janchay¹, Narueporn Chaisuktaksin² and Thianchai Surimas³

หลักสูตรสวัสดิการสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา^{1,2,3}

Corresponding author, E-mail : bebe_opor@hotmail.com

สาระสังเขป

ตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรชาวไทยโดยตลอด โดยพระราชกรณียกิจของพระองค์นั้นครอบคลุมงานหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนไทย โครงการต่างๆ ของพระองค์สอดคล้องกับความหมายของสวัสดิการสังคมที่ได้ให้ความหมายอย่างกว้างไว้ 7 ด้าน ได้แก่ การศึกษา สุขภาพอนามัย การมีงานทำและการมีรายได้ ที่อยู่อาศัย การบริการทางสังคม ความมั่นคงทางสังคม และการนันทนาการ ซึ่งโครงการในพระราชดำริล้วนมุ่งเน้นให้ชาวไทยมีความเป็นอยู่ที่ดีในทุกพื้นที่ของประเทศไทยอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม เคารพคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และไม่มีการเลือกปฏิบัติ ซึ่งการทรงงานของพระองค์นั้นนอกจากจะมีการบรรเทาทุกข์อันเป็นปัญหาเฉพาะหน้าแล้ว ยังมุ่งเน้นการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีด้วยอัจฉริยภาพของพระองค์ผ่านการปฏิบัติงานเชิงรุก โดยการเข้าถึงสถานที่ บุคคล และต้นเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง และการมีระบบกลไกที่สามารถป้องกันปัญหาในระยะยาว ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติงานสวัสดิการสังคมเชิงรุกที่สามารถก่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนของผู้ประสบปัญหาอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 สวัสดิการสังคม พระราชกรณียกิจ

SUMMARY

During the period of the reign, His Majesty King Bhumibol Adulyadej has done so much to improve the well-being of the country and the people. His royal duties have initiated literally thousands of development projects that have greatly benefited to Thailand. The Royal Development Projects covering various aspects referred to as the Social Welfare are broadly classified into the following 7 categories, according to the sector of the economy that is targeted: the ways in which are Education, Health, Employment and Income Maintenance, Social Services, Social Security, and Recreation. All these royal projects aim to solve the people's problems and conditions focusing on the social well-being in all areas of the country thoroughly and evenly. His royal works are not only able to solve unexpected problems, but also focus on creating a better living by his talented proactive working strategies in the ways accessing to the place, people, and the cause of problems. This mechanism approach helps to prevent long-term problems. It could strengthen and encourage people who have encountered problems concerning to their own living life to lay down firm foundations for all of Thailand.

Keywords : His Majesty King Bhumibol Adulyadej ; The Social Welfare ; Royal's duty

บทนำ

ระบบการจัดสวัสดิการสังคมของแต่ละประเทศมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง ทำให้แต่ละประเทศมีวิวัฒนาการด้านการจัดสวัสดิการสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในบริบทของประเทศไทยตั้งแต่อดีตนั้นมีรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมที่ศาสนาและวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการเป็นรากฐานให้คนไทยมีความช่วยเหลือเกื้อกูลและช่วยเหลือกันในสังคม โดยคตินิยมทางศาสนาถือเป็นสิ่งที่กลมกลืนให้เกิดการช่วยเหลือและสร้างเสริมสวัสดิการ ทั้งนี้สถาบันครอบครัวจะเป็นสถาบันพื้นฐานที่จัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชน ถัดมาจะเป็นเครือญาติ และชุมชนในท้ายที่สุด [1] ซึ่งในบริบทของสังคมไทยนั้น เห็นได้อย่างชัดเจนว่าสถาบันที่มีส่วนช่วยในการสร้างสวัสดิการให้เกิดขึ้นในสังคมได้แก่สถาบันกษัตริย์ที่ได้มีบทบาทต่อการจัดสวัสดิการแก่ประชาชนในประเทศมาแต่อดีต ดังเช่นที่มีการระบุไว้ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์เรื่องการปกครองด้วยระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ทั้งการมีการแขวนกระดิ่งไว้หน้าประตูเมือง การรับฟังปัญหาของประชาชน และประชาชนอยู่ภายใต้ระบอบอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ในลักษณะการดูแลกันแบบครอบครัว ซึ่งสังคมไทยนั้นรับการดูแลความเป็นอยู่ของคนส่วนหนึ่งในสังคมผ่านสถาบันกษัตริย์ค่อนข้างยาวนาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้มีพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับงานสวัสดิการสังคมอย่างมาก โดยงานด้านสวัสดิการสังคมของไทยในช่วงแห่งการครองราชย์ของพระองค์นั้นมีทั้งลักษณะการบรรเทาความทุกข์หรือการบรรเทาปัญหาที่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะกรณี และยังมีลักษณะการดำเนินงานสวัสดิการเชิงรุกหรือการป้องกันปัญหาในระยะยาวในหลายโครงการ โดยหากวิเคราะห์พระราชกรณียกิจของพระองค์แล้วจะพบว่ามีการใช้หลักการดำเนินงานสวัสดิการสังคมเข้ามาประสานในหลักการทำงาน โครงการต่าง ๆ ที่พระองค์ดำริมีการคำนึงถึงการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในสังคมในระยะยาว ร่วมกับการบรรเทาความทุกข์ยากของราษฎรเฉพาะหน้าร่วมด้วย ทั้งนี้บทความชิ้นนี้จะสะท้อนพระราชกรณียกิจบางส่วนของพระองค์ท่านเพราะพระองค์ได้สร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่คนไทยอย่างมากมาย ตัวอย่างพระราชกรณียกิจในบทความนี้เป็นเพียงบางส่วนกับการสร้างสวัสดิการที่ดีแก่ประชาชนชาวไทย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสวัสดิการเชิงรุกผ่านการปฏิบัติพระราชกรณียกิจตลอดระยะเวลา 70 ปีแห่งการครองราชย์

โครงการในพระราชดำริกับการสร้างความสุขของคนไทย

ในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ นั้น บริบทของประเทศไทยอยู่ในช่วงสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ เนื่องจากเพิ่งผ่านช่วงแห่งความโศกเศร้าของสงครามโลกไม่นาน นอกจากสภาพเศรษฐกิจจะตกต่ำแล้วนั้น สภาพสังคมของประเทศไทยยังอยู่ในยุคที่ค่อนข้างเปราะบาง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยได้ไม่นาน ทั้งประชาชนยังต้องสูญเสียพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 อย่างกะทันหัน ทำให้ประชาชนต้องการที่พึ่งและที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความทุกข์ของคนไทยอย่างมาก ดังที่ได้พระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือวรรณคดี ฉบับเดือนสิงหาคม 2490 เรื่องเมื่อข้าพเจ้าจากสยามมาสู่สวิสเซอร์แลนด์ โดยข้อความตอนหนึ่งมีว่า

“วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2489 วันนี้คือวันที่ต้องจากไปแล้ว .รถแล่นผ่านฝูงคนไปได้อย่างช้าที่สุด ถึงวัดเบญจมบพิตรรถแล่นขึ้นได้เร็วบ้าง ตามทางที่ผ่านมาได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดัง ๆ ว่า ‘อย่าละทิ้งประชาชน’ อาจจะร้องบอกเขาไปว่า ถ้าประชาชนไม่ ‘ทิ้ง’ ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะ ‘ละทิ้ง’ อย่างไรได้แต่รถวิ่งเร็วและเลยไปไกลเสียแล้ว”

เมื่อ 20 ปีผ่านมา พระองค์ได้ทรงพบกับบุคคลที่กล่าวถึงประโยคนั้น และพระองค์ได้มีกระแสรับสั่งว่า “นั่นแหละทำให้เรารำลึกถึงหน้าที่ จึงต้องกลับมา” [2] หลังจากการเสด็จนิวัตกลับประเทศไทยของพระองค์นั้น พระองค์ได้ทรงงานอย่างหนักเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนชาวไทย อันเปรียบเสมือนลูกของพระองค์นั้น โดยทรงเริ่มจากพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในวันที่ 2-20 พฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2498 [2] และขยายไปยังพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ การปฏิบัติงานของพระองค์ท่านนั้น

การสร้างสวัสดิการสังคมที่ดีแก่ชาวไทยผ่านพระราชกรณียกิจและโครงการในพระราชดำริ

งานสวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคม ซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่ง

เสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรมและให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ [3]

ทั้งนี้การให้ความหมายและจำแนกงานสวัสดิการสังคมโดยทั่วไปนั้น มี 2 ลักษณะ คือ การให้ความหมายของงานสวัสดิการสังคมอย่างแคบและอย่างกว้าง โดยความหมายงานสวัสดิการสังคมอย่างแคบนั้นเป็นการจำแนกตามองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัติความมั่นคงทางสังคมของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยจำแนกออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. การประกันสังคม (Social insurance)
2. การสงเคราะห์ประชาชน (Public assistance)
3. การบริการสังคม (Social services)

ในส่วนของการให้ความหมายอย่างกว้างนั้น ได้แบ่งองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมออกเป็น 7 องค์ประกอบ โดยแบ่งตามลักษณะความเป็นอยู่ของคนที่สังคม ได้แก่

1. การศึกษา (Education)
2. สุขภาพอนามัย (Health)
3. ที่อยู่อาศัย (Housing)
4. การมีงานทำและการมีรายได้ (Employment and income maintenance)
5. บริการสังคม (Social services/Human services)
6. ความมั่นคงทางสังคม (Social security)
7. นันทนาการ (Recreation) [1]

ซึ่งจากการให้ความหมายและจำแนกงานสวัสดิการสังคมที่แตกต่างกันข้างต้นนั้น พบว่าการให้ความหมายอย่างกว้างนั้นสามารถนำมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับพระราชกรณียกิจของพระองค์ได้ค่อนข้างชัดเจนและสามารถยกตัวอย่างประกอบอย่างเจาะจงได้ ดังนั้นผู้เขียนจะเลือกอธิบายโดยจำแนกโครงการในพระราชดำริและพระราชกรณียกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานสวัสดิการสังคมทั้ง 7 องค์ประกอบ ดังนี้

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา งานด้านการศึกษาเป็นงานที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญเพราะการศึกษามีความสำคัญต่อ

การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและต่อการพัฒนาประเทศ โดยในยุคเริ่มต้นของการครองราชย์นั้นพระองค์ได้ทรงจัดสร้างโรงเรียนจำนวน 8 โรงเรียน ในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และน่าน โดยพระราชทานนามโรงเรียนว่า “โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์” นอกจากนั้นแล้วพระองค์ยังขยายงานด้านการสร้างโรงเรียนออกไปในหลายพื้นที่ ทั้งโรงเรียนประชาสงเคราะห์ที่ทำการสอนนักเรียนที่ยากจน รวมทั้งก่อตั้งโรงเรียนร่มเกล้าที่อำเภอนาแก ในปี พ.ศ. 2515 ซึ่งในช่วงนั้นถือเป็นพื้นที่ค่อนข้างอันตราย เพราะอยู่ในช่วงการทำสงครามเวียดนาม และพื้นที่ดังกล่าวนั้นส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศ ซึ่งการจัดการศึกษานั้นถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากในช่วงเวลานั้น [2] อีกทั้งทรงสนับสนุนให้จัดตั้ง “โรงเรียนราชประชาสมาลัย” เพื่อเป็นสถานศึกษาอยู่ประจำสำหรับเยาวชนที่เป็นบุตรธิดาของคนไข้โรคเรื้อน ซึ่งมีได้ติดโรคจากบิดามารดา โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนในวัดหลายแห่ง อาทิ ในจังหวัดสมุทรปราการ ราชบุรี นครพนมและน่าน [4] จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงวางรากฐานทางการศึกษาอย่างทั่วถึงเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในทางการศึกษา เช่น โครงการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมซึ่งก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2538 และได้ถ่ายทอดสดออกอากาศเป็นปฐมฤกษ์ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2538 ในหลักสูตรมัธยมศึกษา 6 และเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2545 ได้ออกอากาศการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนครูสอนวิชาเฉพาะหรือสอนวิชาสามัญ [22] ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี

นอกเหนือจากโรงเรียนที่พระองค์ทรงจัดสร้างเพื่อทำการเรียนการสอนในสายสามัญแล้วนั้น ยังมีโครงการต่าง ๆ อีกหลายโครงการที่ทำการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรู้ในการประกอบอาชีพและการส่งเสริมอาชีพเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ เช่น การจัดตั้งศูนย์การศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง 6 แห่ง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ ที่เรียกว่า “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” หรือโครงการที่ส่งเสริมอาชีพโดยตรง เช่น โครงการฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี

การเกษตรในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนา ฯ โครงการศิลปอาชีพพิเศษทั่วประเทศ โครงการศูนย์บริการการพัฒนาขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ผลบ้านไร่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งโครงการเหล่านี้ผลสุดท้ายของโครงการคือประชาชนที่อยู่ในเป้าหมายโครงการสามารถที่จะนำความรู้ไปประกอบอาชีพจนทำให้เกิดรายได้กับครอบครัว [5] อาทิ โครงการศิลปอาชีพพิเศษ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้ฟื้นฟูและพัฒนางานฝีมือพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคขึ้นโดยส่งเสริมให้ราษฎรมืออาชีพตามทักษะความสามารถ โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสานต่องานพระราชดำริทรงให้จัดตั้ง “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ” เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2515 เพื่อช่วยเหลือชาวเขาชาวไทยที่รายได้มีน้อยเพราะต้องเผชิญอุปสรรคในการเพาะปลูกอันเนื่องมาจากสภาพดินฟ้าอากาศ ที่แปรปรวนอยู่เสมอทำให้รายได้จากผลผลิตมีไม่เพียงพอเลี้ยงครอบครัว อีกหนึ่งโครงการที่ช่วยสร้างอาชีพให้กับประชาชนคือ “โครงการศูนย์ขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ผล งานสาธิตฝึกอบรม และส่งเสริมอาชีพราษฎรตามพระราชดำริ” จังหวัดเชียงใหม่ โดยดำเนินงานกับกลุ่มชาวบ้านเป้าหมายในถิ่นทุรกันดารเพื่อพัฒนาอาชีพด้านไม้ดอกไม้ผล เป็นการช่วยแก้ไขปัญหาด้านการผลิตไม้ดอกไม้ผลของกลุ่มชาวบ้านเดิมให้มีความรู้ในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น [6] นอกจากนั้นยังมีการส่งเสริมอาชีพด้านการแปรรูปและการตลาดโดยทรงจัดตั้งโครงการหลวงอาหารสำเร็จรูปแห่งแรกเพื่อผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคภายใต้ตราสัญลักษณ์ “ดอยคำ” หรือจะเป็นการส่งเสริมอาชีพด้านเกษตรและปศุสัตว์ ทรงจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมการเลี้ยงโคนมไทย-เดนมาร์ก ที่อำเภออมก๋อเหล็ก จังหวัดสระบุรี ต่อมาพัฒนากลายเป็นองค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย ในปัจจุบันมีชื่อเรียกว่า สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่ผู้เขียนได้นำเสนอมานี้เป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งในพระราชกรณียกิจของพระองค์ท่านในด้านการให้ความรู้การประกอบอาชีพและการส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎรชาวไทยเพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิต

พระราชกรณียกิจด้านการสร้างเสริมสุขภาพอนามัยของพระองค์ทรงสอดส่องความทุกข์สุขของพสกนิกร โดยในระบอบแรกนั้นงานที่พระองค์ให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาหนึ่งคืองานด้านสุขภาพ ทรงพบว่าประชาชนได้รับบริการด้านการแพทย์และ

สาธารณสุขไม่ทั่วถึง อีกทั้งประชาชนไทยประสบปัญหาจากโรคภัยนานัปการ โดยส่วนมากแล้วยังมีประชาชนจำนวนมากที่ไม่มีความรู้เรื่องการดูแลตัวเองให้มีสุขภาพแข็งแรง โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตรัสว่า

“การรักษาความสมบูรณ์ของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดี และสังคมที่มั่นคงเพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์และเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดี พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมมีกำลังทำประโยชน์สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่ สุขภาพที่สมบูรณ์ในร่างกายและจิตใจนั้นเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์จรรโลงประเทศ อันจะทางขจัดปัญหาของสังคมส่วนสำคัญลงได้ และจะทำให้การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศบรรลุถึงความสำเร็จ มั่นคง และเจริญก้าวหน้า”

ในช่วงที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ช่วงแรกนั้นงานด้านสุขภาพของประเทศไทยในช่วงนั้นยังอยู่ในช่วงของการเริ่มต้น ดังนั้นจึงถือเป็นปัญหาอย่างมาก ดังนั้นพระองค์ได้พระราชทานความช่วยเหลือแก่พสกนิกร เช่น การรณรงค์และการป้องกันวัณโรค การสร้างโรงพยาบาลอาคารทางด้านงานสาธารณสุข และการจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ตามโครงการแพทย์หลวงพระราชทาน “เรือเวชพาหนะ” [2] ซึ่งโครงการเหล่านี้ถือเป็นการริเริ่มงานด้านสาธารณสุขอันยังความสุขแก่ประชาชน

งานด้านสาธารณสุขในระยะต่อมามีการจัดตั้งโครงการด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่เป็นลักษณะเชิงรุกมากขึ้น โดยมีการส่งเสริมสุขภาพ รักษา ป้องกันและควบคุมโรคภัยต่าง ๆ ดังนี้

1) การส่งเสริมสุขภาพ พระราชดำริเริ่มแรกอันเป็นโครงการช่วยเหลือประชาชนเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2494 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมนำพันธุ์ปลาหมอเทศจากปิ่น และพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศนี้แก่ก้านัน ผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศนำไปเลี้ยงเผยแพร่ขยายพันธุ์แก่ราษฎรในหมู่บ้านของตน เพื่อจะได้มีอาหารโปรตีนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะภาคอีสาน ไม่ค่อยมีอาหารโปรตีนรับประทานกัน ทำให้ประชาชนมีการเจริญเติบโตไม่ค่อยดี เนื่องจากอาหารโปรตีนมีจำนวนน้อยและราคาแพง [5] ต่อมาทรงส่งเสริมให้มีการเลี้ยงโคนมอย่างกว้างขวางด้วยทรงตระหนักถึงคุณค่าของนมต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและมีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ของคนไทย อีกทั้งต้องการให้คนไทยได้บริโภคนมอย่างเพียงพอเพื่อป้องกันโรคในระบอบยาว

2) การป้องกันโรค จากการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนในภูมิภาคต่างๆ ทรงพบว่าประชาชนเป็นโรคคอตีบเป็นจำนวนมากในหลายพื้นที่ ปี 2534 จึงมีการริเริ่มโครงการนาร่องเกลือเสริมไอโอดีน สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) กระทรวงสาธารณสุขได้น้อมนำพระราชดำริในการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคขาดสารไอโอดีนในประเทศไทยเพื่อให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยได้รับไอโอดีนอย่างเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย เนื่องจากไอโอดีนเป็นสารอาหารที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย การพัฒนาสมองตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึงแรกเกิด รวมถึงการเสริมสร้างสติปัญญาของเด็ก [7] ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแนวทางให้สภากาชาดไทยทุกภูมิภาคแห่งประเทศไทยรับหน้าที่ในการช่วยแก้ปัญหาหาเสด็จ โดยจัดหน่วยยุวทูตสงเคราะห์ขึ้น ในปี พ.ศ. 2516 เป็นอาสาสมัครถ่ายทอดความรู้แก่เยาวชนทั่วไปและแนะนำผู้ติดยาให้ไปบำบัดรักษา [5]

3) การรักษาพยาบาล เริ่มจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปตามท้องที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในถิ่นทุรกันดาร ความเจริญทางด้านสาธารณสุขยังเข้าไปไม่ถึง ได้พบกับความเจ็บป่วยที่ประชาชนไม่สามารถดูแลรักษาตนเองได้ จึงทรงจัดตั้ง “หน่วยแพทย์เคลื่อนที่พระราชทาน” และโครงการหมอมหมู่บ้าน เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่าปัญหาด้านการแพทย์และสาธารณสุขเกิดจากการที่ราษฎรไม่ได้รับการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง อีกทั้งยังไม่มีสถานพยาบาลอยู่ใกล้ หรือบ้างก็เกิดจากการอุปโภคบริโภคที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชดำริจัดตั้งโครงการอบรมหมอมหมู่บ้านในพระราชประสงค์ โดยคัดเลือกคนในหมู่บ้านต่างๆ มาเข้ารับการฝึกอบรมด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การรักษาโรคอย่างง่าย เพื่อให้หมอมหมู่บ้านเหล่านี้สามารถช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ได้อย่างถูกวิธี [8]

4) การควบคุมโรค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากให้ความสนใจในเรื่องการส่งเสริม การป้องกัน การรักษาแล้วการควบคุมโรคนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งเพื่อไม่ให้เกิดการแพร่ระบาดของโรค เมื่อปี พ.ศ. 2495 โรคโปลิโอระบาด พระองค์ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์และได้จัดตั้งกองทุน “โปลิโอสงเคราะห์” เพื่อก่อสร้างอาคารและจัดซื้ออุปกรณ์การแพทย์ให้แก่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าและโรงพยาบาลศิริราช ส่งผลให้การกวาดล้างโปลิโอในประเทศไทยประสบความสำเร็จ และในปัจจุบันไม่พบ

คนไข้โปลิโอในประเทศไทยเป็นเวลานานกว่า 10 ปี [9] หรือเมื่อครั้งเสด็จเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งขณะนั้นมีอัตราผู้ป่วยโรคเรื้อนสูงกว่าภาคอื่น ๆ จึงทรงสนพระราชหฤทัยในโครงการทดลองควบคุมและบำบัดโรคเรื้อนของกระทรวงสาธารณสุข และทรงรับโครงการควบคุมโรคเรื้อนของกระทรวงสาธารณสุขไว้เป็นโครงการในพระราชดำริ รวมทั้งให้จัดตั้ง “สถาบันราชประชาสมาสัย” ขึ้น สำหรับสถานการณโรคเรื้อนในประเทศไทยขณะนี้มีแนวโน้มลดลงมากและได้ปรับระบบบริการแนวรุก เพิ่มการค้นหผู้ป่วยรายใหม่ทั้งชาวไทยและต่าง [10]

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระองค์กับงานสวัสดิการสังคมด้านสุขภาพนั้นมีทั้งการแก้ไขปัญหาและการป้องกันปัญหา ซึ่งถือเป็นการป้องกันปัญหาระยะยาว ถือเป็นการปฏิบัติงานเชิงรุกที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับด้านที่อยู่อาศัย พระราชกรณียกิจของพระองค์มีหลายประการ เช่น โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนบ้านบางกลอย - บ้านโป่งลึก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งนับได้ว่าเป็นงานด้านสวัสดิการสังคมที่ช่วยเหลือให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน บ้านบางกลอย หมู่ที่ 1 และบ้านโป่งลึก หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี และเนื่องจากหมู่บ้านทั้งสองเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ซึ่งมีกฎระเบียบข้อบังคับของอุทยานแห่งชาติถือปฏิบัติอยู่ เพื่อให้บรรลุตามพระราชดำรินั้น จะต้องไม่ขัดกับกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ โดยทำให้ราษฎรกลุ่มดังกล่าวมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและเป็นหลักแหล่ง สามารถประกอบอาชีพและอยู่ร่วมกับทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างสมดุล [11] จัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี เป็นการช่วยเหลือเกษตรกรชาวสวนผักชะอำในขณะนั้น เนื่องจากได้รับความเดือดร้อนจากการไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินเป็นของตนเอง โดยได้เลือกที่ดินบริเวณหุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี จากความเห็นชอบของคณะกรรมการทุกฝ่าย และให้กินพื้นที่ประมาณ 10,000 ไร่ ออกจากป่าคุ้มครองของกรมป่าไม้ หลังจากนั้นจึงได้ทำการอพยพครอบครัวเกษตรกรเหล่านี้และได้จัดให้สร้างที่อยู่อาศัยรวมเป็นหมู่บ้านเกษตรกรขึ้นใช้ชื่อว่า “สหกรณ์การเกษตรหุบกะพงจำกัด” [12]

พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการมีงานทำและการมีรายได้ พระองค์ทรงงานด้านนี้มากมายและอาจกล่าวได้ว่าโครงการในพระราชดำริของพระองค์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับงานในส่วนนี้อย่างมาก โดยงานสวัสดิการสังคมในด้านการสร้างการมีงานทำการมีรายได้ที่สะท้อนผ่านโครงการพระราชดำรินั้น ทำให้เห็นพระอัจฉริยภาพของพระองค์ เนื่องจากการสร้างรายได้แก่ชาวไทยนั้น ไม่ใช้การสร้างงานแล้วให้คนละถิ่นฐานแล้วไปทำงานในเมืองใหญ่ แต่พระองค์มุ่งเน้นการสร้างงานในพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ห่างไกลและพื้นที่ที่ยังคงประสบปัญหาความยากจนอยู่ โดยการส่งเสริมให้เกษตรกรดำเนินชีวิตและสร้างรายได้ผ่านผืนแผ่นดินเกิด ทั้งในลักษณะการดำริทฤษฎีใหม่ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันมุ่งให้เกิดการพออยู่พอกินและมีรายได้ของประชาชนชาวไทย รวมทั้งสามารถปรับใช้กับบริบทของประเทศอื่น ๆ เช่น การปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับประเทศเลโซโท โดยสมเด็จพระราชาธิบดีเลตซีแห่งเลโซโทที่เคยเสด็จพระราชดำเนินยังไทยเพื่อร่วมพิธีเฉลิมฉลองการครองสิริราชสมบัติครบ 60 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และในโอกาสนั้นได้เสด็จเยี่ยมชมโครงการพระราชดำริที่ห้วยฮ่องไคร้อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ซึ่งได้นำเอากิจกรรมต่าง ๆ โครงการตามแนวพระราชดำริไปปรับใช้กับบริบทของประเทศ ซึ่งรวมถึงการนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ภายในประเทศซึ่งประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีอีกด้วย [13]

การดำริความรู้ที่นำสู่การสร้างความมั่นคงทางรายได้โดยไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานนั้นถือเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งยังมีโครงการต่างๆ ที่มุ่งแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับราษฎรเพื่อให้อาศัยอยู่และรายได้ที่ดีขึ้น ทั้งเรื่องดินเปรี้ยว ดินเค็ม ฝายกักน้ำ ฝนเทียม โครงการแก้มลิง การปรับปรุงสภาพน้ำ อ่างเก็บน้ำ ฝายทดน้ำ การขุดคลองและเทคโนโลยีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในอุตสาหกรรมและการเกษตร [14] ซึ่งพระองค์ได้ทรงพยายามหาทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้คนมีรายได้และไม่จำเป็นต้องละถิ่นฐาน ความมั่นคงที่เกิดขึ้นตามมาคือชนบทภาคการเกษตรยังคงสามารถพึ่งพาตนเองได้นั่นเอง

นอกจากลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนั้นยังมีโครงการอีกมากมายที่พระองค์ได้ดำริขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาด้านความยากจนของคนไทย เช่น การจัดทำ “โครงการเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรง

เน้นในเรื่องนี้โดยตรง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงชีวิต คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถนำไปปฏิบัติได้ตามรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของตน หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งในหลวงทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องการพึ่งตนเองได้ การพออยู่ พอกิน ให้แก่ชาวไทยนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ก่อนที่จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย ให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคม อีกหนึ่งโครงการที่มีลักษณะการแก้ไขปัญหาหลักในชนบท ได้แก่ โครงการพัฒนาแบบผสมผสานเป็นโครงการหนึ่งที่มีบทบาทอย่างมาก เป็นเครื่องมือสำคัญต่อสู้กับปัญหาชนบท โดยเฉพาะความยากจน ปัญหาความยากจนในชนบทนั้นมีสาเหตุปัจจัยใดเพียงเหตุปัจจัยเดียว แล้วความยากจนหรือปัญหาต่าง ๆ จะหมดไปแต่ต้องแก้เหตุปัจจัยหลาย ๆ ด้าน ซึ่งต้องการความช่วยเหลือในหลายสาขาวิชาด้วยกัน ดังนั้น การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานนี้ คือการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของชาวชนบท หรือการช่วยเหลือเกษตรกรยากจนให้มีการกินดีอยู่ดี ที่เรียกกันว่า มีคุณภาพแห่งชีวิต มีการจัดและพัฒนาที่ดินให้แก่เกษตรกรผู้ยากจน เพื่อพัฒนาให้ชาวชนบทนั้น “พออยู่ พอกิน” ตามควรแก่อัตภาพ [15]

พระราชกรณียกิจด้านความมั่นคงทางสังคม ประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายจากปัจจัยภายนอกหลาย ๆ ปัจจัย อาทิ ความไม่สมดุลด้านการกระจายรายได้ ความไม่สมดุลในการใช้และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความไม่สมดุลของการพัฒนาเมืองและชนบท ปัญหาค่านิยม คุณธรรม และศีลธรรมที่เสื่อมลง วิกฤตการณ์น้ำมันโลก วิกฤตต้มยำกุ้ง วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเพิ่มความรุนแรงอันนำไปสู่ปัญหาและความแตกแยกในสังคมขึ้น สิ่งหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานคำแนะนำ ทรงเตือนสติ ผ่านพระราชดำรัสและพระบรมราชาธิวาทีในวาระโอกาสสำคัญแก่ผู้บริหารประเทศและประชาชนชาวไทยทุกคนถึงการเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมครั้งใหญ่ ๆ ตลอดจนแนวทางแก้ปัญหาเพื่อให้อรอดพ้นจากวิกฤตเหล่านั้น โดยพระองค์ได้พระราชทานหลักในการดำเนินชีวิตให้กับประชาชนเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม ได้แก่ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ซึ่งไม่ได้มองแค่ความเจริญในด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวแต่เป็นการสร้างความเจริญในทุกๆด้านไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ที่ต้องไปพร้อม ๆ กันจึงจะนำไปสู่ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน ดังพระบรมราโชวาทความตอนหนึ่งว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้หนึ่งเสา สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป” [19] ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นหนึ่งแนวคิดที่สามารถสร้างความมั่นคงแก่ประเทศไทย ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นคงจากรากฐานรากอย่างแท้จริง

พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับงานด้านนันทนาการ พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับงานด้านนันทนาการ นับได้ว่าในหลวงทรงมีพระอัจฉริยภาพที่หลากหลายดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น หนึ่งในพระอัจฉริยภาพนั้นคือ ด้านนันทนาการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อาทิ ด้านดนตรี ด้านกีฬา และด้านศิลปะ เป็นต้น หลักของนันทนาการคือ ทำให้เกิดความสมดุลแห่งชีวิต เพื่อสร้างภาวะสมดุลแห่งการดำเนินชีวิตระหว่างภารกิจ การงาน กับยามว่างจากภารกิจ คือ การกระทำสิ่งที่ไม่ค่อยสบายหรือการพักผ่อน การกระทำกิจกรรมเพื่อลดหรือระบายนความเคร่งเครียดนั้น ต้องอำนวยความสะดวกอย่างแท้จริง ที่จะทำให้ร่างกายสดชื่น อารมณ์แจ่มใสเบิกบาน เพลิดเพลินสนุกสนาน ร่าเริงมีชีวิตชีวา นันทนาการจึงเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมาด้วยกิจกรรมหลากหลายรูปแบบเช่น ความสวยงาม ความรู้ อุดมการณ์ เสียงเพลง ดนตรี เต้นรำเกมกีฬา การท่องเที่ยว การผจญภัย ธรรมชาติ มิตรภาพ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานส่วนหนึ่งของมนุษย์

พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการของสมาคมดนตรีแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ความว่า “ดนตรีนี้เป็นศิลปะและนับว่าเป็นกิจกรรมที่กว้างขวางมาก ดนตรีนี้พาดพิงถึงชีวิตประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ..การเล่นดนตรีและการฟังดนตรี ประชาชนก็ได้รับความบันเทิง และได้ผ่อนคลายให้มีจิตใจแจ่มใส สามารถที่จะมีกำลังใจอย่างสูง”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นนักทวิและนักดนตรีที่ชาวโลกยกย่อง ทรงพระปรีชาสามารถในการ

ทรงดนตรี ทรงพระราชนิพนธ์เพลง แยกและเรียบเรียงเสียงประสาน ทรงเป็นครูสอนดนตรีแก่ข้าราชการใกล้ชิดและทรงซ่อมเครื่องดนตรีได้ด้วย ตลอดจนทรงเชี่ยวชาญในศิลปะแขนงต่างๆ อย่างแท้จริง สมกับที่พสกนิกรชาวไทยน้อมเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” [21] นอกจากนี้จะมีพระอัจฉริยภาพทางด้านตรีแล้ว ในด้านกีฬา ในหลวงทรงมีพระปรีชาสามารถเช่นกัน พระองค์เป็นนักกีฬาเรือใบตัวแทนประเทศไทยในการแข่งขันกีฬาแหลมทอง และเป็นแบบอย่างของนักกีฬาที่เคารพกติกา ไม่ว่าจะทรงเล่นกีฬาชนิดใดก็ตามจะทรงศึกษาข้อมูลของกีฬาแต่ละประเภทอย่างละเอียด และทรงฝึกจนปฏิบัติได้ดี ดังเช่นในคราวที่พระองค์ทรงแข่งขันกีฬาเรือใบแต่ออกจากฝั่งไปไม่ได้ไม่นานก็ทรงเล่นเรือใบเข้าฝั่งตรัสกับผู้ที่คอยมาเฝ้าฯ ว่าที่กลับเข้าฝั่งเพราะเรือใบแล่นไปโดนหุ่นเข้า ซึ่งกติกาในการแข่งเรือใบถือว่าพาล์ ทิ้ง ๆ ที่ไม่มีใครเห็น เหตุการณ์ในครั้งนั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นนักกีฬาอย่างแท้จริง คือการรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย ซึ่งเป็นแบบอย่างให้กับนักกีฬาไทยได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติต่อไป

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในด้านที่เกี่ยวข้องกับงานบริการสังคม พื้นที่ที่มีการจัดสวัสดิการสังคม ด้านนี้มีทั้งในกรุงเทพมหานครและชนบทที่ห่างไกลซึ่งมีอยู่มากมายหลายโครงการ อาทิ โครงการบรรเทาปัญหาการจราจรตามพระราชดำริ เป็นที่ทราบดีแล้วว่ากรุงเทพมหานครมีสภาพจราจรที่ติดขัดมาก แม้ว่าจะมีหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้มีพระดำริในการช่วยบรรเทาปัญหาการจราจร ไม่ว่าจะเป็นการจัดซื้อรถจักรยานยนต์เป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็ว ชื่อวิทยุสื่อสาร โครงการปรับปรุงการขยายผิวจราจร โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาและโครงการถนนคู่ขนานลอยฟ้า [20] ซึ่งโครงการดังกล่าวนี้สามารถช่วยบรรเทาปัญหาการจราจรให้กับคนกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้การดำเนินชีวิตมีความสะดวกสบายขึ้น ผู้เขียนขอยกตัวอย่างโครงการที่นับได้ว่าเป็นการบริการทางสังคมที่เน้นประชาชนที่อยู่ในชนบท อาทิ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาทั้ง 6 แห่ง เป็นทั้งศูนย์เรียนรู้และการให้บริการที่ครบวงจร เพื่อการแก้ไขปัญหาในแต่ละพื้นที่ ศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีดังนี้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยทราย จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัด

จังหวัดบุรีรัมย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน จังหวัดสกลนคร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออง จังหวัดนครราชสีมา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเหล่านี้จะมีลักษณะของการบริการที่เรียกว่า การให้บริการแบบเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว (One Stop Service) คือ มีการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และสาธิต โดยเฉพาะเกษตรกรในพื้นที่นั้น ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนในการได้รับบริการดังกล่าวการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมเชิงรุกผ่านโครงการในพระราชดำริ งานสวัสดิการสังคมเชิงรุกนั้น หมายถึงการสร้างสวัสดิการสังคมที่มุ่งหวังในการสร้างงานสวัสดิการสังคมให้มากกว่าการดำเนินการแบบเก็บตก [1] กล่าวคือ เป็นการมุ่งแก้ไขปัญหาระยะยาวของคนที่อยู่ในสังคมในระยะยาว โดยการมุ่งป้องกันปัญหาจากการตั้งมือรับปัญหาและสงเคราะห์เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นแล้ว ทั้งนี้พระราชกรณียกิจของของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นมีทั้ง 2 ลักษณะ ทั้งการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์แบบเก็บตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรเทาสาธารณภัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การแจกสิ่งของและการให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้าอื่น ๆ ที่สามารถพบเห็นได้ตลอดเมื่อชาวไทยตกอยู่ในสภาวะที่ต้องการความช่วยเหลือ ทั้งนี้ท่วม ภัยแล้ง ภัยหนาว เป็นต้น

นอกเหนือจากการจัดสวัสดิการสังคมแบบเก็บตกแล้ว กล่าวได้ว่า การดำเนินงานในโครงการพระราชดำรินี้เป็นลักษณะงานสวัสดิการสังคมเชิงรุกก็มีเช่นเดียวกัน ซึ่งสะท้อนผ่านกลยุทธ์การดำเนินงานสวัสดิการสังคมเชิงรุก ที่กรมประชาสงเคราะห์ได้จำแนกไว้ 17 มิติ โดยสามารถสรุปได้ว่า การปฏิบัติงานสวัสดิการสังคมเชิงรุกต้องรุกให้ถึงพื้นที่ ประชากร และต้นเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง โดยระบบการทำงานจะเน้นการป้องกันปัญหามากกว่าการตั้งรับปัญหา โดยกระบวนการทำงานนั้นให้ความสำคัญกับการนำข้อมูลข่าวสารมาวางแผน วิเคราะห์ และติดตามประเมินผล โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในการปฏิบัติงานและระดมทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้เพื่อให้เกิดความยั่งยืน [17] ซึ่งสามารถนำหลักการข้างต้นนั้นมาเทียบกับหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 14 ประการ ที่พระองค์ทรงยึดถือในการปฏิบัติงาน จะพบว่าหลักการทรงงานของพระองค์ที่ได้ยึดถือในการทำโครงการต่าง ๆ นั้น สอดคล้องกับการแนวทางในการปฏิบัติงานสวัสดิการสังคมเชิงรุก ทั้งการเข้าถึงปัญหาและมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งการใช้

แนวทางการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนางานอันเป็นหนึ่งในหลักการทรงงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความมีแบบแผนและการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง คำว่า “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ นั้นไม่ใช่แค่คำที่สวยงามอย่างเดียว เพราะก่อนที่พระองค์จะไปทำการพัฒนาจะต้องเข้าใจและเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา และลักษณะทางกายภาพ และต้องให้ผู้ที่จะไปพัฒนาเข้าใจว่าจะไปทำอะไร ซึ่งสะท้อนการสร้างงานที่มีมิติเชิงรุกและความยั่งยืน [18]

จากการเปรียบเทียบกลยุทธ์ของการปฏิบัติงานสวัสดิการสังคมเชิงรุกกับหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พบว่าโครงการหลวงจำนวนมากที่ไม่ได้มุ่งให้ความช่วยเหลือในระยะสั้นแต่มุ่งแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ เพราะหลักการทรงงานของพระองค์นั้นนำสู่การแก้ไขปัญหที่ต้นเหตุ ไม่ใช่แค่ขจัดปัญหาความยากจนหรือปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นอยู่ของพลกนิกรที่ปลายเหตุ แต่มุ่งสร้างความเข้มแข็งในระบบของการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน

สรุป

นับแต่การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระองค์ได้ทรงงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับคนไทยอย่างถ้วนหน้า โดยหากจำแนกพระราชกรณียกิจของพระองค์กับความหมายอย่างกว้างของงานสวัสดิการสังคม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 7 ด้าน ทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา การมีงานทำการมีรายได้ ที่อยู่อาศัย การบริการทางสังคม ความมั่นคงทางสังคม และการนันทนาการ พบว่าพระราชกรณียกิจและโครงการต่าง ๆ ที่พระองค์ได้ทรงสร้างไว้ นั้นสามารถครอบคลุมทุกด้านและนำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีของพลกนิกรไทยทั่วหน้า พระราชกรณียกิจนั้นครอบคลุมทั้งการสงเคราะห์เฉพาะหน้าเมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พลกนิกรต้องการความช่วยเหลือ อันสามารถเรียกว่าเป็นการบรรเทาความทุกข์ในยามคับขัน นอกเหนือจากนั้นพระองค์ยังทรงงานสวัสดิการสังคมอันเป็น การมุ่งแก้ไขและป้องกันปัญหาระยะยาว หรือที่เรียกว่าสวัสดิการเชิงรุกผ่านโครงการพระราชดำรินีต่าง ๆ ที่มุ่งแก้ปัญหาจากต้นเหตุ โดยการเข้าถึงทั้งในแง่บุคคลและสถานที่ผ่านหลักการทรงงานของพระองค์ทั้ง 14 ข้อ ที่มุ่งเน้นการดำเนินโครงการในพระราชดำรินี้ด้วยการศึกษาและเข้าถึงปัญหาและแนวทางการ

แก้ไขปัญหาด้วยการสร้างความรู้มีส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นการแก้ไขปัญหาด้านความเป็นอยู่ของคนในระยะยาว

กล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์ของพระองค์ที่ยาวนานนั้น พลสกนิกรชาวไทยจำนวนมากมายนี่มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น และประเทศไทยมีการจัดสวัสดิการในรูปแบบโครงการต่าง ๆ อันเกิดจากการทรงงานอย่างไม่หยุดนิ่งของพระองค์

เอกสารอ้างอิง

- [1] Wasikasin, Wanthanee. (2010). **General Knowledge About Social Welfare and Social Work**. Bangkok : Thammasat University Press.
- [2] The Working Group of the King and His Majesty's Royal Thai Armed Forces in the Royal Projects. (1999). **His Majesty the King and Royal Thai Armed Forces in the Royal Project**. Bangkok : O.H. Printing House
- [3] Ministry of Social Development and Human Security.(2007). **Social Welfare Promotion Act of the Year 2003**. [Online] From: <http://dep.go.th/site/s/default/files/files/law/41.pdf>. [1 November 2016]
- [4] Office of the National Economic and Social Development Board. (2011). **National Economic and Social Development Plan Issue 10**. Bangkok : The Prime Minister.
- [5] Office of the Royal Development Projects Board (ORDPB). (2004). **Sufficient Economy**. Bangkok : Office of the Royal Development Projects Board (ORDPB).
- [6] Panyaphuekritphong, Surachai. (2009). **Local Doctor Magazine, No. 359**. Bangkok : Folk Medicine Publishers Limited.
- [7] Deep into the Health System. (2016). **Royal Project of King Rama IX, The Problem of the Thai People Iodine Deficiency**. [Online]From ; <https://www.hfocus.org/content/2016/11/12937> [2 November 2016]
- [8] National Institute of Emergency Medicine, Thai Emergency Medical Information Center. (2012). **Royal Thai Public Health and Public Health Project**. [Online] From ;<http://www.thaieminfo.com>. [5 November 2016]
- [9] National Vaccine Institute, Department of Disease Control. (2011). **Newsletter**. [Online] From ; <http://nvi.ddc.moph.go.th/newsletter/7.4.57.pdf> . [5 November 2016]
- [10] Online Manager Newspaper. (2016). **Raj Pracha Samasai Institute, The Royal Project of King Rama IX for Leprosy Patients**. [Online] From ; <http://www.manager.co.th> [2 November 2016]
- [11] Office of the Secretary General. (2016). **Projects initialed by His Majesty King**. [Online] From ; <http://www.ohm.go.th/th/monarch/project-royal>. [2 November 2016]
- [12] Matichon Online. (2016). **The Hubkaphong Land Development Project According to royal wishes, Phetchaburi Province**. [Online] From ;<http://www.matichon.co.th/news/344820>. [2 November 2016]
- [13] Kasetsart University. (2016). **Lesotho king let Delegate Give the food to the people at Sanam Luang by Hoping the Two Countries Relationship Lasting Forever**. [Online] From ; <http://web.ku.ac.th/king72/2526/phet.htm>. [5 November 2016]
- [14] Department of Employment. (2006). **Creating the job, Promoting the career of 60 Years of His Reign, Every Step of His life for Inhabitants Thailand**. Bangkok : Planning and Information Division, Department of Employment.

- [15] Thai Encyclopedia for Youth by His Majesty's Majesty the King's Majesty. (2016). **The Rural Development Along the Line of Royal Initiative, The Subject No. 6.** [Online] From ;http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/other_sub.php?file=product/product.htm [5 November 2016]
- [16] King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang.(2016). **His Majesty King Duties on the Public health.** [Online] From ; <http://3king.lib.kmutt.ac.th/King9CD/chapter14/page37.html>. [5 November 2016]__
- [17] Department of Public Welfare, Academic Division. (1993). **Social Work Proactively and Annual Performance Report.** (Copied Document)
- [18] Office of the National Economic and Social Development Board. (2013). **The Truth of the Royal Initiative for Sustainable Development.** Bangkok : Amarin Printing & Publishing Co., Ltd..
- [19] Sufficiency Economy Education Center. (2011). **Philosophy of Sufficiency Economy and Thai Society.** Bangkok : National Institute of Development Administration.
- [20] Office of Strengthen National Identity, Secretariat of the Prime Minister. (1999). **Ours King.** Bangkok : SEVEN PRINTING GROUP CO., LTD..
- [21] His Majesty King Rama IX's Music Library and Sirindhorn Music Library.(2016). **His musical genius of the His Majesty King.**[Online] From ; <http://www.kingramamusic.org>[5 November 2016]
- [22] Satellite Distance Education Foundation. (2016). **Wang Klai Kangwol School.** [Online] From ; <http://www.dlf.ac.th/> [6 November 2016]